

“İSLAM VE DEMOKRASİ” TARTIŞMALARI ÜZERİNDEN BİR ALGI YÖNETİMİ¹

Gökhan BOZBAŞ²

Öz

İslam ve demokrasinin birbiriyle uyumu veya uyumsuzluğu üzerine yapılan tartışmaların sayısında son yıllarda ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Özellikle Arap Baharı sonrasında bu olanlardan doğrudan etkilenen ülkeler, Amerikan işgalinden sonra Irak'ta yaşanan siyasal dönüşümlerde etkili olmuş ve Muhafazakar bir partinin 2002'de iktidara gelmesinden sonra Türkiye'nin yaşadıkları bu tartışmalara ivme kazandırmıştır. Batı merkezli olarak yürütülen bu tartışmalarda, İslam ve Demokrasinin birbirine uyumu ve uyumsuzluğundan bahsedilirken üçüncü bir şıktan bahsedilmemektedir. İki farklı medeniyeti ifade eden bu olguların neden bir kültürleşme sürecine girmedikleri ise tamamen gündem dışıdır. Bu sebeple, tek yönlü olarak yürütülen bu tartışmaların muhtevası ve şekli değerlendirildiğinde aslında bir propaganda yürütüldüğü dikkat çekmektedir. Zira özellikle soğuk savaş sonrasında İslam coğrafyasında demokratikleşme adına atılan adımların, bu tartışmalarda yer bulmaması veya göz ardı edilmesi propaganda iddiasını güçlendirmektedir. Bu sebeple, yapılan bu tartışmalarda farklı bir bakış açısıyla konunun değerlendirilmesi, konuya derinlik katılması açısından önemlidir. Bu çalışma, bu iki kavram üzerinden yapılan tartışmaların, aslında bir propaganda/algı yönetimi konusu olduğunu göstermekte ve bunun üzerinden yeni bir tartışma alanı oluşturmayı hedeflemektedir. Sürekli olarak olumlu kavramlar ile bir arada kullanılan demokrasi kavramının karşısına, olumsuz ve negatif kavramlar ile kullanılan İslam kavramının yerleştirilmesinin küresel bir algı yönetimi olduğu kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Ad Takma, Transfer, Demokrasi, İslam, Algı Yönetimi, Propaganda

1 Makale geliş tarihi: 10.12.2016 Makale kabul tarihi: 31.01.2017

2 Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-mail: gbozbash@gmail.com

A Perception Management Through Debates on 'Islam and Democracy'

Abstract

In recent years, a serious increment has been observed in the number of debates about the harmoniousness of Islam and democracy. Particularly, the aftermath of the Arab Spring, countries directly affected by these events have been influential in political transformations in Iraq after the American occupation, and Turkey's experiences since the being in power of a conservative party in 2002 have been gained momentum to these debates. In these Western-based debates, a third clause has not been mentioned whilst Islam and democracy's harmony and incompatibility have been mentioned. Why these both phenomena, which represent two different civilizations, do not enter into an acculturation process is completely out of the agenda. For this reason, it is noteworthy that propaganda is conducted when the content and form of these one-way discussions are evaluated. Particularly after the cold war, the steps taken in the name of democratization in the geographical region of Islam do not find any place in these discussions or ignored, which strengthens the propaganda claim. For this reason, the evaluation of the subject in a different perspective in these discussions is important in terms of deepening the subject. This study shows that discussions on these two concepts are in fact a matter of propaganda/perception management and it aims to create a new field of discussion over this. We believe that bringing the concept of Islam which is used with negative terms in the face of the concept of democracy which is consistently used in combination with positive terms is a global perception management.

Keywords: Name-calling, Transfer, Democracy, Islam, Perception Management, Propaganda

Giriş

Geçmişten günümüze yaşamakta toplumlar sürekli olarak daha ileri, kalkınmış ve uygar sayılan toplumların sahip oldukları medeniyeti ve kültürü, çağdaşlığın temel kıstası olarak değerlendirmişlerdir. İlerlemiş olarak kabul edilen/ettirilen medeniyetlerin sahip olduğu değerler bütünlüğü insanlığın ulaşabileceği zirve nokta (tarihin sonu) olarak kabul edilirken/ettirilirken, ona ulaşmaya çalışan ve doğal olarak buna ulaşamamış toplumların sahip olduğu değerler ise geri veya ilkel olarak adlandırılmıştır/adlandırılmaktadır. İlerlemek isteyen toplumlara ise uygar toplumların değerleri adeta bir reçete olarak sunulmaktadır.

Bu çerçeveden değerlendirildiğinde son yıllarda üzerinde en çok konuşulan konuların başında İslam ve demokrasinin uyumu veya uyumsuzluğu konusu gelmektedir. Burada Batı uygarlığı siyasal ve toplumsal bir sistem olarak demokrasiyi benimserken, demokrasinin karşısına çıkan her türlü değeri ötekileştirmektedir. Türk toplumunda da içinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyasın da ise bu tartışmalar genel itibari ile İslam ve demokrasi üzerinden yürütülmektedir. Bu tartışmalar o kadar büyümüştür ki kendi içerisinde başlı başına bir literatür oluşturmuştur. Bu konunun tartışılması ve yürütülmesinde demokrasi kavramı merkeze alınmaktadır. İslam ve İslam'ın temsil ettiği değerler ise bu merkez etrafından ele alınmakta ve bu unsurların demokrasiye uygunluk inşası aranmaktadır.

Batı dünyası kendi içerisinde demokrasi kavramı çeşitlendirmiş ve bu çeşitlilikler üzerinden tartışırken, batılı olmayan toplumlar ancak ellerindeki modelleri kutsamaktadır. Sahip olduğu demokrasiye kendinden bir değer katabilecek veya yeniden yorumlayabilecek Batı dışında bir kültür bulunmamaktadır. Müslüman toplumlar özelinde demokrasi tartışılmaz ve dokunulmaz bir olgu ve gereklilik olarak bir dogma haline getirilmektedir. Ortaya çıkan bu sosyo-psikolojik ortam içerisinde akademisyenlerin alternatif olabilecek farklı bir model ortaya

koyması bir yana, onlara düşen vazife İslam ve demokrasiyi tartışırken ikisi arasında uzlaşma tezleri ortaya sunmak ve bunları delillendirmektir. Fakat bu çalışmanın amacı demokrasi ile İslam arasında bir bağ kurup ikisinin birbiri ile uzlaşıp uzlaşmadığını araştırmak değildir. Bu çalışma daha çok İslam ve demokrasi tartışmalarının sebep olduğu bir felsefi paradoksa ve bu tartışmaların arkasındaki algı yönetimine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

İslam ve demokrasi tartışmaları aslında küresel bir propagandanın malzemesi konumuna getirilmiştir. On yıllarca demokrasi ve diktatörlük üzerinden yürütülen tartışmalar günümüzde demokrasi ve İslam başlığında sürdürülür hale getirilmiştir. Diktatörlüklerin demokratikleşmesi başlığıyla onlarca cilt kitap neşredilmiş ve yapılan tartışmalar diktatörlük olgusunun kesin bir yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Öyle ki diktatörlük ile yönetilen rejimler bile kendilerini demokratik olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte soğuk savaş sonrasında demokrasinin karşısına İslam bir olgu olarak yerleştirilmiş ve tedrici olarak tartışmanın içine çekilmiştir. Bu tartışmalar 11 Eylül sonrasında ise artık zirve yaparak İslam'ın demokrasi ile olası uyumu ve uyumsuzluğu merkeze yerleşmiştir. Fakat yürütülen bu tartışmaların aslında ciddi bir propaganda olduğu ise kanaatimizce gözden kaçırılmaktadır. Neden bir siyasal sistem anlayışı sürekli olarak bir din ile mukayese edilmektedir? Demokrasi ve İslam arasında uyum/uyumsuzluk konusunda yürütülen tartışmalar gerçekten bu uyumu sağlamak amacı mı taşımakta, yoksa bir diğerini karalamayı veya şekillendirmeyi mi amaçlamaktadır?

Propaganda

Propaganda, en genel anlamıyla bir toplum içerisinde herhangi bir doktrini, düşünceyi, inancı, başkalarına tanıtmak, yaymak olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Propaganda tanımı içerisinde negatif bir ifade tarzı barındırmasa da kavram günlük dilde olumsuz bir imajı yansıtmakta ve beyin yıkama anlamıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Yine

propaganda yapanların bile propaganda yaptıklarını kabul ettikleri görülmüş bir durum değildir. Çünkü aslında bir doktrin veya düşünce yayılmaya çalışılırken hedef kitlenin bilinçaltına seslenilmekte ve bir algı yönetimi yapılmaktadır. Bu durumda ancak hedef kitlenin zaaflarından ve güçsüzlüklerinden faydalanarak gerçekleştirileceği/gerçekleşmektedir.

Propaganda araçlarından birisi olarak günümüzde Batı dünyasının gerek görsel ve gerekse yazılı kitle iletişim araçlarında kullandıkları metotlardan birisi olarak karşımıza ikili karşıtlık anlayışı gelmektedir. Bu yöntem Batı'nın ve Batı kaynaklı modernleşme anlayışının yaygın olarak kullandığı bir araçsallaştırmadır. Bu anlayış çerçevesinde varoluşları birbirlerine bağlı olan bir 'öz' ve 'öteki' yaratılır. Bu anlayış içerisinde her bir şey birer karşıtlık içerisinde resmedilir ve aralarında net çizgiler ile farklılıklar ifade edilir. Bir şey aynı zamanda hem A hem de B olamaz ve karşıtlıklar arasında oluşturulan bu ikilik anlayışı özellikle birisinin lehine kimliğin korunması ve duruşun netliği açısından sarsılmaması gereken bir anlayıştır. Bir diğer ifade ile mutlak bir kategori olarak A tek başına var olamaz. A kategorisinin varlığı ancak B kategorisinin varlığı ile olan yapısal ilişkisine bağlıdır. A'nın anlamı onun B olmamasında yatmaktadır (Fiske, 2003, s. 152). Karşılıklı zıtlıklar yaratılarak sosyal ve siyasal olguların temsili güç sahibi otoriteye/hegemonyaya insanlar ve toplumlar arasında propaganda yapabilmesi ve buna yön verebilmesine imkan tanımaktadır.

Demokrasi ve İslam karşılaştırmalarında bir diğer dikkat çekilmek alan yine bu iki kavramın kitle iletişim araçlarında ad takma (name calling) yolu ile zihinlerde bıraktığı imgenin tartışmalara yön vermesidir. Ad takma, bir kavrama veya olguya kötü bir vasıflandırıcı isim vermek suretiyle söz konusu kavramı ve düşünceyi delillere bakılmaksızın onun itibarsızlaştırılması, reddedilmesi veya istiskal edilmesine sebep olmaktadır (Holsti, 1969, s. 116; Jackall, 1995, s. 217). Bu temelde akademik bir düzlemde yürütülmesi gereken belli bir takım tartışmaların

aslında medya gibi ortamlara taşınarak ilmi tartışmanın istikametine yön verme olarak değerlendirilebilir. Zira bir dini temsil eden İslam kavramı sürekli olarak negatif anlam içeren kavramlar ile birlikte kullanılmaktadır. Örneğin İslam'ın terör, kadına şiddet ve ortaçağı hatırlatan bir takım sembollerle resmedilerek gerici olarak nitelendirilmesi ad takmalardan bir kaçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ad takma ile istiskal edilen İslam olgusu, pozitif imaj transferi ile anlam yüklemesine kavuşturulmuş demokrasinin karşısına geçirilmektedir. Bir propaganda tekniği olarak transfer, bir kavramın daha fazla kabul edilir hale getirebilmek adına, toplum/toplumlar içerisinde saygı gören ve değer verilen başka kavramların veya olguların otoritesini, onayını ve prestijini bu kavramın üzerine taşımak anlamına gelmektedir (Jackall, 1995, ss. 223-224).

İslam ve Demokrasi

Geçtiğimiz yüzyılın son çeyreği ile birlikte dünyada en çok konuşulan konuların başında İslam dünyasının uyanışı ve üçüncü demokrasi dalgası gelmektedir. Tüm bu tartışmalar Soğuk Savaşın bitmesi ve Batı dünyasının karşısına bir "öteki" olarak komünizmin yerine İslam'ı ve müslümanları yerleştirmesi ile birlikte çok daha sertleşmiş ve bazen karikatür olaylarında olduğu gibi etik sınırları aşan olaylara sahne olmuştur. İslam ve demokrasiyi karşılaştıran çalışmalar incelendiğinde, bu tartışmaların genellikle iki düzlem üzerinden yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Birincisi normatif bakış açısıyla bu iki olgunun doktrinel açıdan uyuşup uyuşmadığına diğeri ise daha çok ampirik açıdan bir arada bulunup bulunamayacağına bakmaktadır. İslam ve demokrasi karşılaştırmaları çerçevesinde yürütülen tartışmaların vardığı sonuç değerlendirmeye tabi tutulursa ortaya iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi İslam'ın demokrasi ile bir arada olamayacağını ve uyumsuz olduklarını belirten görüş, (Lipset, 1960; Huntington, 1996; Lewis, 1993; Roy, 1994; Fukuyama, 2004, Fish 2002, Tibi, 1996) diğeri ise İslam ve demokrasinin uyumlu olduğunu söyleyen görüştür (Esposito 2002, 1994, 1996; Feldman 2008).

İslam ve demokrasinin uyuşmadığını iddia eden yazarların dayandığı temeller ele alındığında akla ilk gelen isim elbette Huntington olmaktadır. Medeniyetler Çatışması başlıklı eserinde dünyada çatışmanın bundan sonra medeniyetler arasında olacağını söyleyen yazar kitapta çatışmanın temel aktörleri içerisinde İslam Medeniyeti ve demokratik Batı Medeniyeti'ni zaten farklı iki zıt kutup göstererek bir işaret vermektedir. Bu iki kutbun sürekli olarak bir çatışma içinde olacağını söyleyen yazar bunu en başta hızlı bir şekilde yükselmekte olan müslüman nüfusu ve bu kalabalık içerisinde ki mutsuz ve işsiz genç nüfus "İslamcıların" kucağına düşmekte ve Batıya göç etmekle ilk tehdidin ortaya çıktığını söyler. İkinci olarak son yıllarda yaşanan İslami uyanış ile müslümanların artık daha da bilinçli ve organize bir şekilde Batı kültürüne karşı durduklarından bahsetmektedir. Üçüncü olarak Batı'nın sürekli olarak kendi değerlerinin evrenselliğine yaptığı vurgunun ve bunun yanında sahip olduğu askeri ve ekonomik üstünlüğü ile İslam ülkelerine yaptığı müdahaleler, İslam dünyasında Batıya karşı olan safları sıklaştırmaktadır. Bir diğer çatışma potansiyeli olarak ise komünist blokun çökmesi Batı dünyası tek hegemonik güç olarak sivrilmiştir. Kimlik inşası çerçevesinden yeni bir 'öteki'ne ihtiyaç duyan Batılı entelektüeller ve siyasiler İslam dünyasını bu anlamda Batı'nın yeni ötekisi olarak söylemlere yerleştirilmiştir (Huntington, 1996, s. 211).

İslam ile Batı Medeniyeti arasında temel çatışma noktalarından bu şekilde bahseden Huntington Üçüncü Dalga kitabında ise daha sert bir şekilde İslam ile demokrasinin kesinlikle uyuşmayacağını söylemektedir. Hatta burada İslam'ın sahip olduğu anti demokratik yapının toplumdaki demokratik normların yaygınlaşmasına engel olacağını, toplumda ortaya çıkabilecek modern demokratik kurumların meşruiyetini sorgulayarak onları meşruluktan yoksun bırakacağını ve bu şekilde de demokratikleşmeyi güçleştireceğini ifade etmektedir (Huntington, 1991, ss. 298-300).

Huntington'dan sonra İslam ve demokrasinin uyuşmayacağını söyleyen bir diğer düşünür Fukuyama olmuştur. Fukuyama bilindiği gibi evrimci perspektiften bakarak insanlığın sahip olduğu siyasi ve iktisadi kurumlar açısından Soğuk Savaş sonrası dönemi kastederek liberal demokrasi sayesinde gelişip değişerek ulaşabilecekleri en ideal forma ulaştığını ve bu yüzden de tarihin sonunun geldiğini ifade etmektedir (Bknz. Fukuyama, 1992). Bir din olarak İslam'ın ve İslam Medeniyeti'nin liberal demokrasiye meydan okuma potansiyeline sahip olduğunu fakat bunun gerçekleşmeyeceğini söylemektedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası kaleme aldığı yazıda ise tüm dünyanın liberal demokratik değeri kabullendiği bir zamanda İslam'ın modernliği ret edecek bireyleri çıkararak bir din olarak değerlendirerek demokrasi ile olan uyumsuzluğu dile getirmektedir (Bknz. Fukuyama 2001).

Bir diğer uyuşmazlığa vurgu yapan yazar Bassam Tibi'dir. Aslen Suriyeli olan Tibi'nin müslüman olarak yaptığı bu yorumlar elbette tüm dünyada ses getirmiştir. İçinde İslam ve demokrasinin kesinlikle uymayacağını dile getirdiği sayısız eseri bulunan yazar İslam'ın ilk etapta ciddi bir dini ve hukuki reforma ihtiyaç duyduğunu söylemektedir (Tibi, 1996, s. 45).

İslam ve demokrasinin bağdaşabileceğini savunan yazarlar genel olarak incelendiğinde en temel özelliklerinin İslam siyasi geleneğinde var olan şura, içtihad ve icma sistemlerine dikkat çekmeleridir (Esposito 2002, 1994, 1996; Feldman 2008). Arapça bir kelime olan şûra, (شور) (Şe-ve-re) kökünün mastar hali olup birçoğu Türkçe'de de kullanılmakta olan işâret, meşveret, müşâvere, istişâre, müşavir gibi kavramların da köküdür. Kelimenin sözlük manası arkasından gelen edatlara göre değişmek ile birlikte konumuz açısından en temel anlamı danışıp görüşmek ve işâret almaktır diyebiliriz (İbn Manzûr, 1970, s. 380). Bu durumun geçmişte pratikteki yansıması ise insanların belli bir konu vesilesi ile bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları, birbirlerine danışmaları ve en doğru ve uygun kararı alabilme adına birbirlerinin bilgi ve tecrübelerinden

faydalanmak için kullanılmış bir meclis müessesesi olmuştur.

Bir diğer uyumluluk kanıtı olaraksa icmâ' (إجماع) kavramı delil olarak gösterilmektedir. İcmâ' kelimesi sözlükte, bir işi yapmaya kesin olarak azmetmek, kararlı olmak; herhangi bir konuda fikir birliğine varmak anlamlarına gelmektedir. Kavramsal açıdan değerlendirildiğinde ise özellikle Hz. Muhammet'in vefatından sonra ortaya çıkmış sorunlarda o dönemin müçtehit âlimlerinin şer'i bir hüküm hakkında görüş birliğine varmaları şeklinde değerlendirilmiştir (İbn Manzûr, 1970, s. 489).

İslam ve demokrasinin ortak yönlerine dikkat çekmek isteyen yazarların vurgu yaptıkları bir diğer nokta ictihâd (اجتاد) kavramıdır. Ce-he-de (جهد) kökünden gelen bu kelime en temel manası ile mücadele etmek anlamına gelmektedir. İctihad kavramsal olarak âlimlerin şer'i hükümleri kullanarak bir hükme varmak için çaba harcamasına ve sonunda vardığı hükme verilen isim olarak kullanılmaktadır (İbn Manzûr, 1970, s. 521).

Kavramların sözlük ve terim manaları bu şekilde iken, düşünürler bu kavramların modern demokratik tahayyülleri tam olarak karşılamadıklarını iddia ederek aslında geçmişi günümüz kavramlarıyla yargılamaktadır. Bu durum günümüz düşünürlerinin İslam ve demokrasinin uyumu veya uyumsuzluğu tartışmalarında farklı bir üslup bulmaları gerektiğini göstermektedir. Bu çerçeveden İslam'ın demokrasi ile bağdaşıp bağdaşamayacağı tartışmalarında geçmiş kavramlar ile günümüz kavramlarının bire bir karşılıkları değil de bu kavramların içeriklerinin ortak yönlerin gösterilmesi bakımından önem arz etmektedir. (Esposito, 1996, s. 27). Feldmann ise İslami Şeriat'ın anayasallaştırılıp anayasallaştırılmayacağı konusunu gündeme taşıyarak bu şekilde bir demokratik devletin mümkün olup olmayacağını tartışmaktadır. İslam hukukunun aslında sonradan teşekkül etmiş bir yapı olduğunu ve bu yüzden olayın Kuran'ın tekrar yorumlanması değil, sonradan şekillenen bu kuralların tekrar yorumlanarak mevcut

anayasaların demokratikleştirilebileceğini söylemektedir. (Feldman, 2008, ss. 62-121).

Demokratikleşme Denemeleri

Genel olarak Ortadoğu toplumlarında demokratik yönetimler, ya çok sınırlı bir düzeyde görülmekte ya da hiç görülmemektedir. Bu durumun en büyük istisnasını da yine sınırlı bir düzeyde Türkiye ortaya koymuştur. Özellikle Soğuk Savaş dönemlerinde dünyada yukarıda ifade edilen değişik saiklerle demokrasiyi destekleyen Batı dünyası, Ortadoğu'da komünizme karşı diktatörleri desteklemekten/işbirliği kurmaktan geri kalmamıştır (Wolff, 2014, s. 271). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise artık tüm dünyanın Amerikan liberal anlayışına ve demokrasisine teslim olacağı ve dünyanın tamamında artık demokratik değerlerin hakim olacağını ve dolayısıyla da tarihin sonunun geldiğini zikreden yazarlarda ortaya çıkmıştır (Bknz. Fukuyama, 1992).

Bu minvalde aslında tüm bu olanlara paralel olarak Batı dünyası Ortadoğu'daki ilk büyük sınavını 1991 ve takip eden yıllarda Cezayir'de vermiştir. Ülkede 1980'li yılların sonu itibari ile izlenen liberal siyaset, 1989 yılında çıkarılan Cezayir anayasası ile yazıya dökülmüş ve var olan hemen tüm siyasi grupların partileşmesine müsaade edilmiştir. Cezayir'de gerek Selefî ve gerekse Müslüman Kardeşler'den bazı grupları içinde barındıran İslami gruplar bir araya gelerek İslami kurtuluş cephesini (el-Cebhetü'l-İslâmiyyeti'l-İnkâz) kurmuşlardır. Kurulan bu ittifak 1991 yılında yapılan seçimlere girerek % 48'lik bir oy oranı ile birinci parti olarak çıkmıştır. İslam aleminde belki de ilk kez özgür ve adil seçimlerin ardından İslamcı bir parti böylesi yüksek bir oy oranı ile iktidar olmaya yaklaşmıştır. Fakat sonuç, askeri darbe ile indirilen bir hükümet ve akabinde dokuz yıl boyunca 100 binden fazla kişinin öleceği bir iç savaş olarak tecelli etmiştir (<http://www.aljazeera.net/encyclopedia/movementsandparties/2015/10/28/>).

Cezayir'de yapılan darbeye eş zamanlı olarak Haiti'de de darbe

yapılmıştır. General Raoul Cedras seçilmiş devlet başkanını görevden uzaklaştırıp yerine askeri bir yönetim kurunca Amerikan devlet başkanı George Bush derhal demokrasinin tekrar inşa edilme çağrısında bulunmuş ve akabinde ekonomik ilişkileri kesmiştir (Girard, 2004, s. 19). Nitekim bunlar yeterince etkili olamayınca Amerika demokrasi adına 1994-95 yıllarında Haiti'ye bir dizi askeri müdahalede bulunmuş ve askeri rejimi devirerek yönetimin sivilleşmesini sağlamıştır (Rose, 1998, s. 69). Tüm bunlara karşılık Cezayir'deki darbe karşısında batı sessiz kalarak yorum yapmamasının yanında herhangi bir ambargo, ekonomik veya siyasi tedbir hareketinde de bulunmamıştır. Adeta üç maymunu oynayan Batı dünyası bu hareketi ile darbeye ve darbecilere zımnî olarak destek vermiştir (Rodman, 1996, ss. 17-20; Abdelmoula, 2015, ss. 63-64).

İkinci bir örnek ise Türkiye'nin yakın tarihinden verilebilir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca kurucu ideolojiye ontolojik bir meydan okuma olarak ilk defa 1995 yılında Refah Partisi iktidar olma hakkı kazanmıştır. Buna karşılık 1997 yılında ordu Milli Güvenlik Kurulu toplantısında hükümete verdiği/imzalattığı bir bildiri sonrasında hükümet düşürülmüştür ve bu olaylar daha sonra post-modern darbe olarak nitelendirilmiştir³. Bir başka ifade ile asker silaha başvurmadan siyasete müdahil olmuş ve yönetimi değiştirmiştir. Buna karşılık Batı dünyası bu duruma sessiz kaldığı gibi net bir tavır sergileyememiştir. En küçük meselelerde ciddi bir takım beyanatlar veren Avrupa Parlamentosu sessiz kalması bir yana 1998 yılının başında Refah Partisi'nin kapatılmasına da seyirci kalmıştır (Bknz. Akın, 2011).

Cezayir ve Türkiye'de yaşananlara benzer bir diğer örnek ise Filistin'de yaşanmıştır. Filistin'de 2006 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimlerine Hamas katılacağını açıklayınca uluslararası kamuoyundan

---

3 Bu kavramsallaştırma ilk olarak Radikal gazetesi yazarları tarafından 1997 yılının haziran ayında olmuştur. Detaylı bilgi için Bkz: Alkan, T. (1997). *Postmodern Bir Askeri Darbe*, Radikal, 13.06.1997; Çandar, C. (1997). *Postmodern Darbe*, Radikal, 28.06.1997

Hamas'ın katılmaması için ciddi bir baskı gelmeye başlamıştır. Buna karşılık Hamas seçimlere girmiş ve 132 üyeli parlamentonun 74 üyesine sahip olmuştur (Baracskay, 2011, s. 182). Yapılan bu seçimlerin ardından Batı dünyasından birçok ülke seçim sonuçlarını tanımadığını/ tanımayacağını açıklamıştır. Hatta akabinde seçilmiş Hamas hükümetini zor durumda bırakan bir dizi ambargo kararı alınmıştır. Batı dünyasının almış olduğu bu karardan en büyük ceza ise adeta Filistin halkına çıkartılmıştır. Filistin halkı uzun yıllar sürecek ve insani ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak bir pozisyona düşecektir. Nitekim 2007 yılında Filistin halkının 3'te 2'sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı kaydedilmektedir (Baxter ve Akbarzadeh, 2008, ss. 154-155).

Bir diğer örnek ise Arap Baharı sonrasında Mısır'da yaşanmıştır. Mısır halkı 2011 yılının ocak ayında meydanlara inerek artık diktatörlerin zulmü ve tahakkümü altında yaşamak istemediklerini tüm dünyaya haykırmıştır. Yaşanan bu olayların akabinde Mısır'da bir dizi seçimler gerçekleşmiştir. Yapılan bu adil ve özgür seçimlerin hemen hepsinden İslami hareketler birinci olarak çıkmıştır. 2012 yılı Temmuz ayında ise Muhammet Mursi Mısır'ın ilk demokratik adil ve özgür seçimleri sonucu cumhurbaşkanı seçilmiştir. Gerçekleştirilen bu seçimden tam bir yıl sonra Mısır'da Asker yönetime el koyduğunu açıklayarak Muhammet Mursi ve diğer Müslüman Kardeşler üyelerini hapse atmışlardır (Bknz. Hassan, 2015).

Mursi ve diğer seçilmiş vekillerin maruz kaldığı bu meşru olmayan muamele karşısında batı dünyası önceki durumlardan farklı bir tavır sergilememiştir. Özellikle Mısır örneğinde Batı dünyası daha ciddi bir paradoksu yaşarken darbeden hemen sonra Cumhurbaşkanı seçilen ve Batı dünyasını tek tek ziyaret eden darbenin genelkurmay başkanı Sisi, tüm Batı ülkelerinden teveccüh almıştır. Batı dünyasında, yaşananları darbe olarak nitelendiren bir siyasi lider çıkmamıştır. Sadece darbeyi yapanlar, itidalli olmaya çağrılmış ve daha fazlası zikredilmemiştir.

Örneğin Amerikan Başkanı Barack Obama (<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/07/03/statement-president-barack-obama-egypt>): *"Mısır'ın geleceğinin Mısırlılar tarafından belirlenmesi gerektiğine inanıyoruz. Buna karşılık elbette Mısır silahlı kuvvetlerinin Mursi'yi uzaklaştırmasından ve anayasayı askıya almasından ciddi endişe duyuyoruz. Buradan Mısır ordusuna ülkeyi hızlı bir şekilde normalleştirme sürecine götürmesini gerektiğini söylüyorum"* demekle yetinmiştir.

Yine yaşanan Darbe sonrasında David Cameron'un sözcüsü: (<http://www.express.co.uk/news/uk/412414/UK-will-work-with-Egypt-s-rulers>) *"Biz askeri müdahaleyi bir çözüm yolu olarak savunmuyoruz. Biz demokratik sistemlerde askeri müdahaleleri her zaman eleştirmişizdir. Bizim desteğimiz ve arzumuz gelecekte Mısır'ın demokratik bir yapıya sahip olmasıdır."* ifadelerini kullanmıştır. Almanya Dışişleri Bakanı Westerwelle ise: (<http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-07/aegypten-sturz-mursi-reaktionen>) *"Mısır'ın anayasal düzene hızlı bir şekilde geri dönmesi en acil durumdur. Bu şekilde anayasal düzenin askıya alınması Mısır'ın sahip olduğu problemlerin çözümü konusunda gerçekçi değildir."* diyerek darbecileri eleştirmek veya darbeyi darbe olarak nitelendirmek yerine Mısır'ın anayasal düzene geri dönmesi gerektiğini zikretmiştir. Aslında demokratikleşme yönünde İslam dünyasında yaşanan olumlu gelişmelerin örneklendirmesini daha da arttırmak mümkündür (Bknz. Akgün ve Özşahin, 2011). Fakat yaşanan olumlu gelişmelerde şablon hep aynıdır. 20 yüzyılın başında Ortadoğu toplumlarında Batı dünyası desteği ve devlet eliyle kurulan bir sivil ve askeri bürokrasi, tabandan tavana karşı gerçekleşen her türlü harekete müdahale etmektedir. Batı dünyasının bu coğrafyada demokratikleşme adına gerçekleşen bu hareketlerin darbeye maruz kalmasında, darbeci eylemcileri eleştirmek yerine daha güzel demokratik bir gelecek vurgusu arzuladıklarını söyleyerek tabandan tavana gerçekleşen harekete anti-demokratik yaftası vurmaktadırlar. Bir diğer ifade ile bu ifadeler, darbecilerde demokratik gelecek kurma potansiyeli var ama seçimle iş başına gelmiş veya gelme potansiyeli olan

hareketlerde bu kapasite yoktur demekle eşdeğerdir.

Son olarak bahsedebileceğimiz ve her ne kadar başarısız bir darbe girişimi de olsa 15 Temmuz günü yaşananlar Batının demokrasi anlayışını test etme bakımından önem arz etmektedir. 15 Temmuz günü Türkiye’de seçilmiş hükümeti devirmek için bir darbe girişimi yaşanmıştır. Elbette seçilmiş bir iktidara karşı askerlerin gerçekleştireceği her türlü eylem demokratik değerlere yapılan bir darbe olarak kınanması gereken Batı dünyası bu yaşananları Erdoğan-Gülen kavgasına indirgeyerek asıl resmi görmekten kaçınmıştır. Hatta Amerika’da Fox televizyonuna yorum yapan Ralph Peters darbecileri “iyi adamlar” (good guys) olarak nitelendirerek, yaşanan darbenin Türkiye’nin İslamcı diktatörlerin elinden kurtarılması için son şans olarak değerlendirmiştir (<https://www.youtube.com/watch?v=bTgl9ZDRiUU>).

Elbette son 20-25 yıl içerisinde yaşanan tüm bu olaylar, artık bir asra yakın bir süredir Dünya’nın demokrasi ve demokratik değerler konusunda rol modellik yapan ve rol model olduğunu iddia eden Batı’nın Ortadoğu bölgesindeki demokratik hareketlere karşı duruşunun sorgulanmasına sebep olmaktadır. Hatta modernleşme ile birlikte ele alındığında Batı’nın sahip olduğu ve 3 asırlık tüm değerler birikimine karşılık Batı’nın darbecileri destekleyen bu konumunu bir gerileme olarak değerlendirebiliriz. Zira yukarıda bahsedilen her bir olaydan sonra ilgili ülkelerde birer insanlık trajedisi yaşanmış ve Batı dünyası tüm bu trajedileri zımni olarak onaylamıştır. Yaşanan tüm bu olaylara küresel medyanın desteği ile kendilerine göre meşru bir takım nedensellikler uydurmuşlardır. Ama akademik düzlemde Batı dünyası bu durumu izah edememiş ve ciddi bir epistemik krize girmiştir. Batı dünyası içine düştüğü bu epistemik krizi, Ozan Varol’un 2012 yılında kaleme aldığı ve demokratik darbe kavramını teorileştirdiği makalesine yaslanarak aşmaya çalışmaktadır (Bknz. Bozbaş, 2016).

Sonuç

Teorik düzlemde yaşanan İslam ve demokrasinin uyumu/uyumsuzluğu tartışmalarına karşın, müslüman coğrafyada kendi liderlerini ve parlamentolarını hür iradeleriyle seçme temayülleri artmaktadır. Buna karşılık bu tartışmanın yürütülmesine kaynaklık edenler bu demokratikleşme çabalarında atılan bu ilk adımların yıkılmasına seyirci kalmak bir yana, bu adımları yıkanlara destek vermektedir. Bu destek bazen doğrudan bazen ise dolaylı olabilmektedir. Demokrasi ve İslam'ın birbirine uyumu ve uyumsuzluğunun tartışıldığı süreçte, müslümanların başat olduğu toplumlarda İslami referansa sahip siyasi partiler/hükümetler demokrasi adına sistem dışına itilmektedir. Bu durum ise İslam coğrafyasında küskün bir kitle yaratmakta ve şiddet eğilimli illegal örgütlere kaymalar ile neticelenmektedir.

Diğer bir taraftan müslüman coğrafyada yaşanan bu olumlu gelişmeler teorik tartışmalara kaynaklık etmediği gibi gündeme de alınmamaktadır. Burada eksik olan konu aslında bir kültürleşmenin reddidir. Yani demokrasi kavramı ve bu kavramla birlikte anılan diğer tüm olgular idealize edilerek tabulaştırılmaktadır. Bu idealize edilen kavramlar, İslam ve İslam'ı referans alan hiçbir olgu ve kavram ile kültürleşmeye sokulmaması burada tekyönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. İki kavramın ve bunlara bağlı değerlerin mukayese yapıldığı tüm tartışmalarda, bunların birbiri ile etkileşime girmesini değil birisinin diğerine tabi olmasını konuşmak bir üstünlük ilişkisini doğurmaktadır.

Demokrasiyi bir değer olarak kabul ederek bunu dünyaya ihraç etmek isteyen Batı dünyası, bu değere alternatif sunabilecek diğer tüm alternatifleri anlam yüklemesi ve ikili karşıtlıklar yaratarak küresel bir algı yönetimi ile gündem dışına itmektir. Bu makale, İslam ve demokrasinin uyumu veya uyumsuzluğu tartışmalarını bu çerçeveden değerlendirmektedir. Zira bu tek yönlü tartışmalar ile İslam kültür ve medeniyetinin ortaya koymuş olduğu siyasi ve toplumsal miras

yok sayılarak başkaları tarafından belirlenmiş bir kalıba sokulmaya çalışılmaktadır. Dünya’da sahip olduğu ve kendisine yüklenen anlamlar üzerinden ideolojileştirilen demokrasi mukayese edilecek ise İslam ile değil yine ideolojileştirilmiş İslamcılık ile karşılaştırılması daha uygun olacağı düşünülebilir. Demokrasiyi olumlu imaj transferi ile sürekli pozitiflenmesi ve İslam’ın ise ad takma yöntemleri ile sürekli negatif olgu ve kavramlar ile birlikte zikredilmesi; İslam Medeniyeti’nin kendi öz güvenini ezerek özelde demokrasi fakat genelde Batı karşısında şekillendirildiği algısı uyandırmaktadır.

Kaynakça / References

- Abdelmoula, E. (2015). Al Jazeera and Democratization: The Rise of The Arab. *Public Sphere, (8)*. Routledge
- Akgün, B. ve Özşahin, M. C. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Demokratik Konsolidasyon Sorunu: Teorik Bir Çerçeve Arayışı. *Uluslararası İlişkiler, 7 (28)*. 31-57
- Akın, Ş. (2011). *28 Şubat Süreci ve Batı Medyasındaki Algılaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Baracksky, D. (2011). *The Palestine Liberation Organization: Terrorism and Prospects for Peace in the Holy Land*. ABC-CLIO.
- Baxter, K. ve Akbarzadeh, S. (2012). *US Foreign Policy in the Middle East: The Roots of anti-Americanism*. Routledge.
- Bozbaş, G. (2016). Batı’nın Demokrasi Paradoksu, ‘Demokratik Darbe’ Kavramsallaştırması ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması. *Muhafazakar Düşünce Dergisi, 13(49)*.
- Esposito, J. L. (1994). Islam’s Democratic Essence. *Middle East Quarterly 1(3)*.
- Esposito, J. L. (1996). *Islam and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Esposito, J. L. (2002). *What Everyone Needs to Know About Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Feldman, N. (2008). *The Fall and Rise of the Islamic State Princeton*. New Jersey: Princeton University Press
- Fish, M. S. (2002). Islam and Authoritarianism. *World Politics, 5*, 4-37.

- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Fukuyama, F. (2001). Social Capital, Civil Society and Development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7-20.
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.
- Girard, P. (2004). *Clinton in Haiti: the 1994 US Invasion of Haiti*. Springer
- Hassan, A. F. (2015). *Media, Revolution and Politics in Egypt: The Story of an Uprising*. Reuters Institute for the Study of Journalism. London: IB Tauris.
- Holsti, O. R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company.
- <http://www.aljazeera.net/encyclopedia/movementsandparties/2015/10/28/>. Erişim tarihi: 05.05.2016
- <http://www.express.co.uk/news/uk/412414/UK-will-work-with-Egypt-s-rulers>. Erişim tarihi: 03.09.2014
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.584ff807873407.06011872. Erişim tarihi: 10.11.2016
- <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-07/aegypten-sturz-mursi-reaktionen>. Erişim tarihi: 19.08.2014
- <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/07/03/statement-president-barack-obama-egypt> Erişim tarihi: 12.10.2014
- <https://www.youtube.com/watch?v=bTgl9ZDRiUU>. Erişim tarihi: 13.12.2016
- Huntington, S. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster
- İbn Manzur, C. (1970). *Lisanu'l-Arabi'l-Muhit*. Beyrût
- Jackall, R. (1995). *Propaganda*, New York: New York Univeristy Press,
- Lewis, B. (1993). *Islam and the West*. Oxford: Oxford University Press

Lipset, S. M. (1960). *Political Man*. London: Heinemann.

Rodman, P. W. (1996). Policy Brief: Don't Destabilize Algiers. *Middle East Quarterly*, 3(4), 17-20

Rose, G. (1998). Haiti, Richard Haass, *Economic Sanctions and American Diplomacy* içinde ss. 57-84. New York: Council on Foreign Relations.

Roy, O. (1994). *The Failure of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press.

Tibi, B. (1996). *Der wahre Imam: der Islam von Mohammed bis zur Gegenwart*. München: Piper.

Wolff, J. (2014). Democracy Promotion as International Politics: Comparative Analysis, Theoretical and Practical Implications. J. Wolff, H. J. Spanger, H. J. Puhle (Ed.) *The Comparative International Politics of Democracy Promotion* içinde ss. 253-288. London: Routledge.

Summary

From the past to the present, living societies have always believed that the basic preconditions for modernity is imitation of the civilizations and culture of improved, developed and civilized societies. Values and cultural orientation of advanced societies have been approved to be an inspiration for the other societies. Principles and characters of the less developed societies have been called primitive and barbaric attitudes. In short, the values of civilized societies are offered as a recipe to societies that want to advance.

When it has been assessed in this context, in recent years one of the most discussed topic is the question of the compatibility of Islam and democracy. Nowadays, while Western society adopts democracy as a political and social system, it marginalizes all kinds of value that goes against democracy. In the Middle Eastern countries, including Turkey, these discussions are generally conducted through Islam and democracy. The concept of democracy is centered in the debate and conduct of this subject. The values represented by Islam and Islam itself are examined and analyzed around this center and adaptation of all Islamic components to the democratic elements without any acculturation.

The Western societies have diversified and debated the concept of democracy within itself; however, Non-western societies only consecrate the models which have been given to them. There is no non-Western society which can add a value in the democracy from itself or reinterpret its concept. Democracy in non-Western societies have become a dogma as an indisputable, untouchable phenomenon and necessity. Within this socio-psychological environment, beside from the fact that non-Western academics have come up with a different model that can be an alternative for Democracy, their mission is to prove how Islam is compatible with democracy. When considered from this point of view, this article does not focus on harmonious between these two phenomena. This study mainly aims to draw attention to a philosophical paradox that is caused by the

debates of Islam and democracy.

Nowadays, the debates on Islam and democracy have actually been brought to the forefront of a global propaganda and perception management. Debates on democracy and dictatorship during the last century are carried on today under the heading of democracy and Islam. With the title of transition to democracy or democratization of dictatorships, it could be found dozens of volumes and the debates have resulted in a definite defeat of the others to democracy because of this perception management. For a certain period of time, even some dictatorial regimes have defined and called themselves democratic. However, after the Cold War, Islam was placed as a phenomenon against democracy. These debates reached to its peak after 9/11 and the possible harmony and incompatibility of Islam with democracy has been centered to this debate. However, in this study it is argued that there is serious propaganda and global perception management. The main research question is as follows: Why a political system is constantly compared with Islam as a religion? Is the debate on the compatibility or incompatibility of Islam and democracy really aimed at achieving this harmonization and acculturation or is it intended to blacken or shape one another?

Despite considerable debate, the compatibility or incompatibility of Islam and democracy at the theoretical plane as well as in the empirical literature, the tendency to choose their leaders and parliaments freely and fairly in the Muslim world has been increasing. However, those who are the originators and conductors of this debate are watching the demolition of these democratization effort, even most of the times it has been observed that they even support them. This support can sometimes be direct and sometimes indirect. During the last two or three decades, this has been witnessed in Algeria (1991), Turkey (1997), Palestine (2007) and Egypt (2013). Throughout this debate and process in societies where Muslims are in majority, Political parties / Governments with Islamic references are pushed out of the system in the name of democracy. This creates a

disgruntled mass in the Islamic world which results the strengthening of violence-oriented organizations at the region.

On the other hand, these positive developments in the Muslim world do not cite or quote at the theoretical discussions and are not taken into consideration. In fact, what is missing here is rejection of an acculturation. In other words, the democracy and all the other phenomena mentioned together with this democracy are idealized by being tabulated. These idealized concepts do not correlate to any concepts that refer to Islam. In all the discussions on which the two concepts and their values are compared, it has not been talked about their acculturation rather than it has been expected that Islam and other its affiliates to be subject to democracy and its affiliates which leads superiority at the relationship.

The Western world, which wants to export democracy as a value to the world, pushes all other options that may offer an alternative out of the agenda using some propaganda technics such as name calling, binary opposition or transfer. In this context, this article argues that the debates on the question of incompatibility of Islam and democracy has been unilateral so far. Because the political and social heritage of Islamic culture and civilization has been ignored and attempted to insert a mold determined by others. If it has been compared with democracy that has been idealized over the meanings ascribed to it with Islam, it should be an Islamism which is idealized either and not Islam as a religion. On the one side, the term of democracy is constantly being used with positive words which is called (image) transfer as a method of propaganda. On the other side, the term of Islam is repetitively being used with negative words such as violence, terror, extremism etc.. that is called name calling as another method of propaganda. If there is no ulterior motive, then there is an unawareness, inarticulateness and lack of understanding of Islam itself.